

KS. ZBIGNIEW WANAT

UNIwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Z.WANAT@DIECEZJA.TORUN.PL

ORCID: 0000-0002-6352-8377

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TiCz.2025.032>

WYPOWIEDZI ZESPOŁU EKSPERTÓW KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI DS. BIOETYCZNYCH W LATACH 2021–2025. PROBLEMATYKA, ARGUMENTACJA I RECEPCJA

Streszczenie. Kościół katolicki w Polsce aktywnie uczestniczy w debacie bioetycznej. W 2008 roku Konferencja Episkopatu Polski powołała Zespół Ekspertów ds. Bioetycznych. Jego zadaniem jest monitorowanie procesów legislacyjnych i wyrażanie opinii Kościoła na tematy bioetyczne. Autor artykułu prezentuje problematykę wypowiedzi Zespołu, które ukazały się w latach 2021–2025. Podkreśla, że eksperci przyjęli uniwersalną, personalistyczną perspektywę refleksji etycznej, której fundamentem jest szacunek dla życia i godności każdej osoby ludzkiej. W wypowiedziach sięgają oni po argumenty naukowe z dziedziny biologii, medycyny i prawa. Autor zwraca także uwagę na projekt badawczy, który obejmie argumentację i recepcję wszystkich wypowiedzi Zespołu Ekspertów ds. Bioetycznych i pomoże je wykorzystać w formacji moralnej.

Słowa kluczowe: bioetyka, godność osoby ludzkiej, Zespół Ekspertów Konferencji Episkopatu Polski ds. Bioetycznych.

Abstract. *Statements of the Team of Experts of the Polish Bishops' Conference for Bioethics for the years 2021–2025. Issues, arguments, and reception.* The Catholic Church in Poland actively participates in the bioethical debate. In 2008, the Polish Bishops' Conference established a Team of Experts for Bioethics. Its task is to monitor legislative processes and express the Church's views on bioethical issues. The author of the article presents the issues raised by the Team's statements published in 2021–2025. He emphasizes that the experts adopted a universal, personalistic perspective of ethical reflection,

founded on respect for the life and dignity of every human person. In their statements, they use scientific arguments from the fields of biology, medicine, and law. The author also draws attention to the research project, which will cover the argumentation and reception of all statements made by the Team of Experts for Bioethics and help to use them in moral formation.

Keywords: bioethics, dignity of human person, Team of Experts of the Polish Bishops' Conference for Bioethics.

WSTĘP

Kwestie bioetyczne są przedmiotem ożywionych dyskusji, które zwykle nasilają się w związku z konkretnymi wydarzeniami. Przykładem w skali globalnej był problem szczepień podczas pandemii koronawirusa (2020–2023), a rodzimym uśmiercenie nienarodzonego dziecka w szpitalu w Oleśnicy zastrzykiem chlorku potasu w serce (2024), o którym napisano m.in.: *Zabójstwo, nie aborcja*¹. W debatę zawsze włączał się Kościół katolicki w Polsce. W drugiej połowie XX wieku skupiał się na obronie życia dzieci nienarodzonych. Wielokrotnie głos zabierała Konferencja Episkopatu Polski i jego Rada ds. Rodziny. W 2008 r. został powołany specjalny Zespół Ekspertów Konferencji Episkopatu Polski ds. Bioetycznych, by monitorować procesy legislacyjne i wyrażać opinię Kościoła na tematy bioetyczne w sferze publicznej². Jego prace przedstawił o. Piotr Kubiak w artykule pt. *Problematyka dokumentów Zespołu Ekspertów Konferencji Episkopatu Polski ds. Bioetycznych wydawanych w latach 2008–2020*³. W niniejszej refleksji zostaną ukazane kolejne wypowiedzi, zaczynając od stanowiska z grudnia 2020 r., którego nie objęło poprzednie opracowanie. W pierwszej części zo-

¹ Magdalena Majkowska, „Zabójstwo, nie aborcja – sprawa Felka uśmierconego w Oleśnicy (17 IV 2025),” Dostęp 9 IX 2025, <https://ordoiuris.pl/komentarz/magdalena-majkowska-zabojstwo-nie-aborcja-sprawa-felka-usmierconego-w-olesnicy/>.

² „Zespół Ekspertów KEP ds. Bioetycznych (1 I 2023),” dostęp 9 IX 2025, <https://episkopat.pl/doc/164226.Zespol-Ekspertow-KEP-ds-Bioetycznych>.

³ Piotr Kubiak, „Problematyka dokumentów Zespołu Ekspertów Konferencji Episkopatu Polski ds. Bioetycznych wydawanych w latach 2008–2020,” *Studia Gdańskie* 46 (2020): 83–102, doi.org/10.26142/stgd-2020-005.

stanie omówiona problematyka wypowiedzi odnoszących się do początków życia ludzkiego, w drugiej zagadnienia związane z troską o zdrowie i życie, a na koniec projekt badawczy, który koncentruje się na argumentacji i recepcji wszystkich dotychczasowych wypowiedzi Zespołu.

1. KWESTIE ZWIĄZANE Z POCZĄTKIEM ŻYCIA LUDZKIEGO

W omawianym okresie Zespół wypowiedział się w kilku sprawach dotyczących początków życia ludzkiego. Kolejno zabierał głos na temat tworzenia organizmów ludzko-zwierzęcych, prawnej ochrony ludzkiego genomu, aborcji (cztery wypowiedzi) oraz projektu tworzenia „sztucznych macic zarodkowych”. W styczniu 2022 r. ukazało się stanowisko dotyczące tworzenia organizmów ludzko-zwierzęcych⁴. Eksperci docenili wysiłki naukowców, którzy poszukują coraz doskonalszych i skutecznych metod terapeutycznych, co nie jest możliwe bez prowadzenia eksperymentów. Jednocześnie zwrócili uwagę, że medycyna przyszłości, która obiecuje wspierać perspektywy i rodzi nowe nadzieje, niekiedy budzi także poważne wątpliwości. Dlatego podkreślili, że szacunek dla osobowej godności wyklucza uprzedmiotowienie człowieka i traktowanie go – także embrionu i płodu – jako zwykłego materiału biologicznego. Z tego samego powodu w odniesieniu do psychosomatycznej struktury człowieka nie wystarczają kryteria, które stosuje się w eksperymentach na zwierzętach.

W świetle współczesnej wiedzy biologicznej wyjaśnili, czym są hybryda i chimera, i jak powstają takie organizmy. Odnosząc się do konkretnych prac nad tworzeniem zarodkowych chimer ludzko-zwierzęcych (makak-człowiek) ukazali nieetyczny charakter tych eksperymentów. W aspekcie ontologicznym chodzi bowiem o tworzenie nowych istot, co w sposób fundamentalny narusza godność człowieka, który zostaje zredukowany do poziomu zwierzęcego. Natomiast w aspekcie biologiczno-etycznym chodzi o trudne do przewidzenia efekty takich badań, m.in. zagroże-

⁴ „Stanowisko pt. Badania nad ludzko-zwierzęcymi organizmami (28 I 2022).” *Akta Konferencji Episkopatu Polski* (dalej: *Akta KEP*) nr 34 (2022): 184–189. Akta KEP za lata 1998–2024 są opublikowane na stronie: <https://episkopat.pl/Dokumenty/kep/akta>, dostęp 6 IX 2025.

nie przeniesienia do człowieka zwierzęcych chorobotwórczych wirusów. Dlatego nawiązując do nauczania papieży Benedykta i Franciszka oraz swojego poprzedniego stanowiska z 2019 r.⁵, wyrazili stanowczy sprzeciw wobec tych eksperymentów. Ich jednoznacznie negatywną ocenę dodatkowo uzasadnili faktem wykorzystywania komórek i tkanek pozyskanych z abortowanych płodów ludzkich.

W tym samym roku Zespół zabrał głos na temat prawnej ochrony ludzkiego genomu w kontekście bezpieczeństwa narodowego Polski i Polaków⁶. Rozwinął swoją wcześniejszą wypowiedź z 2016 r., w której podkreślił pilną potrzebę podjęcia prac legislacyjnych przez polski parlament, jako obowiązek wobec przyszłych pokoleń⁷. Ponowna wypowiedź była reakcją na doniesienia o niekontrolowanym wycieku danych genetycznych około 100 tysięcy Polaków, w szczególności do laboratoriów w krajach Dalekiego Wschodu. Na wynikające z tego zagrożenia w lipcu 2021 r. zwracał uwagę m.in. Komitet Genetyki Człowieka i Patologii Molekularnej Polskiej Akademii Nauk.

Eksperci potwierdzili konieczność rozwiązania problemu ochrony danych genetycznych obywateli, gdyż systematycznie rośnie ich strategiczne znaczenie cywilne i militarne. Choć genom człowieka nie został jeszcze w pełni poznany, to obecnie można już określić wiele indywidualnych predyspozycji genetycznych takich, jak podatność na nowotwory złośliwe czy prawdopodobieństwo zachorowania na jedną z chorób cywilizacyjnych. Tego typu dane mogą zostać wykorzystane w celach budzących zastrzeżenia moralne. Podkreślili przy tym całkowitą odrębność danych genetycznych, ponieważ – w porównaniu z innymi danymi pozwalającymi na identyfikację człowieka – nie podlegają pełnej anonimizacji. Bowiem nawet śladowa ilość materiału biologicznego pozwala uzyskać dostęp do ogromnego zasobu unikalnej informacji o konkretnej osobie, a także zidentyfikować jej nawet dalekich krewnych, tak w przeszłości, jak i w przyszłości. Takie dane genetyczne można przechowywać dziesiątki lat, również w postaci

⁵ „Stanowisko w sprawie tworzenia hybryd ludzko-zwierzęcych (28 X 2019),” *Akta KEP* nr 31 (2019): 336–337.

⁶ „Dokument pt. Ochrona genomu a bezpieczeństwo narodowe Polski i Polaków (10 X 2022),” *Akta KEP* nr 34 (2022): 218–220.

⁷ „Stanowisko pt. Genom – dziedzictwo i zobowiązanie (4 III 2016),” *Akta KEP* nr 28 (2016): 145–146.

cyfrowej. Ponadto można je pozyskać z materiału archiwalnego liczącego sobie nawet tysiące lat.

We wrześniu 2023 r. Zespół wypowiedział się w sprawie dopuszczalności aborcji ze względu na zagrożenie zdrowia psychicznego ciężarnej kobiety⁸. Przypomniat, że w obliczu pojawiających się w okresie ciąży trudności, które mogą prowadzić do kryzysów psychicznych, zarówno państwo, organizacje pozarządowe, jak i Kościół, oferują kobiecie kompleksowe wsparcie. Zgodnie ze standardami leczniczymi przywracanie zdrowia psychicznego dokonuje się przy pomocy terapii farmakologicznej, psychoterapii i psychoedukacji. Aborcja natomiast nie należy do metod terapeutycznych. Dlatego zdecydowanie sprzeciwił się próbom stworzenia nowej – nie zgodnej z Konstytucją RP – wykładni istniejącego prawa, co w praktyce oznaczałoby ponowną legalizację aborcji na życzenie.

Eksperci zwrócili uwagę także na sytuacje, w których kobieta chora psychicznie zachodzi w ciążę wskutek wykorzystania seksualnego i nie jest zdolna do podjęcia obowiązków rodzicielskich. Nie zmienia to jednak faktu, że jej nienarodzone dziecko zachowuje godność człowieka oraz wszystkie przysługujące mu prawa, m.in. do kompleksowej opieki zarówno przed, jak i po urodzeniu. Dlatego w takim przypadku nie można usprawiedliwić terminacji ciąży. Kościół katolicki postuluje, by kobietę ciężarną objąć szczególną opieką i stworzyć jej godne warunki do urodzenia dziecka. Następnie – gdyby nie była w stanie go wychowywać – zapewnić pomoc ośrodków pomocy społecznej, rodzinnych domów dziecka lub placówek prowadzonych przez zakony żeńskie. Takie rozwiązanie nie wyklucza bynajmniej cennych kontaktów dziecka z jego biologiczną matką, a jednocześnie jest świadectwem moralnej dojrzałości społeczeństwa.

Kolejne obszerne opracowanie ze stycznia 2024 r. dotyczyło stosowania tzw. antykoncepcji doraźnej⁹. Było ono reakcją na zapowiedzi rządu, że tego typu preparaty będą udostępnione kobietom od 15. roku życia bez recepty, a młodszym na receptę. Eksperci zwrócili uwagę, że działania te wiążą się z redefinicją początku ciąży, za który zaczęto uznawać

⁸ „Stanowisko w sprawie dopuszczalności aborcji w oparciu o przesłankę zdrowia psychicznego (4 IX 2023),” *Akta KEP* nr 35 (2023): 286–288.

⁹ „Stanowisko odnośnie do stosowania tzw. antykoncepcji doraźnej (31 I 2024),” *Akta KEP* nr 36 (2024): 212–217.

zakończenie procesu implantacji zarodka w macicy, co ma miejsce około 12–14 dnia po zapłodnieniu. W myśl tak przyjętej definicji, wszelkie działania, które mogą zniszczyć zygotę, blastocystę bądź embrion ludzki przed implantacją, nie są kwalifikowane jako aborcyjne. Stąd twierdzenie, że takie produkty jak tabletki „dzień po” czy wkładka domaciczna nie działają poronnie, choć w istocie prowadzą do uśmiercenia poczętego dziecka w pierwszych dniach jego życia. Natomiast eksperci jako początek ciąży uznają zapłodnienie, podobnie jak inne środowiska – w tym część ginekologów – szanujących życie dziecka poczętego.

Liczne zastrzeżenia wobec antykoncepcji doraźnej przedstawione w stanowisku odnoszą się zarówno do kwestii ściśle medycznych, jak i etycznych. Zespół podkreślił, że dopuszczenie jej do obrotu jako leku sugeruje, że służy ona leczeniu lub zapobieganiu chorobom występującym u ludzi. W rzeczywistości nie prowadzi jednak do żadnego celu terapeutycznego. Ciąża jako naturalny stan organizmu kobiety nie może być uznana za chorobę. Natomiast działanie powodujące zniszczenie i śmierć istoty ludzkiej stoi w sprzeczności z prawdziwymi celami medycyny, jakimi są ochrona życia i zdrowia człowieka. Dlatego też eksperci szczegółowo omówili możliwe negatywne skutki natury medycznej stosowania tabletek „dzień po,” zauważając przy tym, że brakuje danych opisujących ich długoterminowy wpływ na płodność kobiet. Nie ma też wystarczających badań na temat ich wpływu na zdrowie młodych dziewcząt, których układ neurohormonalny nie jest jeszcze w pełni dojrzały.

Ukazując moralne konsekwencje przyzwolenia na stosowanie omawianych środków przez ludzi młodych w okresie wzrastania, eksperci podkreślili, że nie prowadzi ono do kierowania seksualnością w sposób dojrzały i bezpieczny. Uczy raczej rezygnacji z panowania nad sobą, nad własnym ciałem i popędem seksualnym. W dalszej perspektywie utrudni odpowiedzialne przeżywanie małżeństwa i może przyczynić się do jego rozpadu. Przywołali wyniki badań, które wskazują, że zwiększony dostęp do środków antykoncepcyjnych zwiększa wprowadzenie ich użycie, ale nie zmniejsza liczby wykonywanych aborcji. Osłabia natomiast szacunek dla życia człowieka i przyczynia się do traktowania ciąży jako problemu, z którym trzeba walczyć na wszelkie możliwe sposoby, z aborcją włącznie. Ponadto łatwy dostęp do antykoncepcji doraźnej może prowadzić do zrzucania odpowiedzialności za poczęcie dziecka wyłącznie na kobiety lub dawać

im złudne poczucie wolności, okupione niestety ryzykiem utraty zdrowia fizycznego lub psychicznego. Również w przypadku gwałtu i chęci zapobieżenia jego skutkom, rozwiązaniem nie jest zastosowanie tabletki „dzień po”. Spowodowanie aborcji może dodatkowo pogłębić dramat przeżywany przez zgwałconą kobietę, która wymaga szczególnej pomocy medycznej i psychologicznej. Nie ma wątpliwości, że ma ona prawo bronić się przed niesprawiedliwym agresorem, ale nie jest nim dziecko poczęte w wyniku gwałtu. Ono także jest ofiarą tej przemocy i jako niewinna istota ludzka, ma prawo do ochrony swojego życia i godności.

We wrześniu 2024 r. ukazało się krótkie stanowisko pt. *Aborcja poza etyką i prawem?*¹⁰ Zespół ocenił w nim działania rządu RP, które mają na celu liberalizację praktyki zabijania nienarodzonych dzieci. Odwołując się do argumentacji naukowej z zakresu genetyki oraz prawnej i etycznej podkreślił, że życie każdego człowieka zaczyna się w chwili poczęcia. Ponownie wyraził sprzeciw wobec tworzenia nowej wykładni prawa, która poszerza kryteria legalnej aborcji o przesłankę zdrowia psychicznego. Wyraził także zdziwienie, że wytyczne Ministerstwa Zdrowia faktycznie zakazują przeprowadzania konsultacji lub konsylium w celu analizy medycznych wskazań do aborcji, co narusza ustawowe uprawnienie lekarza do zasięgnięcia opinii innych specjalistów.

Szczególny niepokój Zespołu wzbudziły próby pozaustawowego ograniczenia prawa do wolności sumienia. To gwarantowane przez Konstytucję RP prawo pozwala odmówić działań, które są sprzeczne z systemem wartości osoby, a tym bardziej z systemem wartości uniwersalnych. Dlatego podkreślił – przypominając swoją wypowiedź w sprawie klauzuli sumienia z 2014 r. – że nie można godzić się na tworzenie takiej kultury wykonywania zawodu medycznego, w której pracownicy byłiby zmuszani do postępowania ocenionego przez ich sumienia jako zło moralne¹¹. Nie można też akceptować łamania sumień i wymuszania dokonywania aborcji poprzez groźby sankcji finansowych, które mogą dotknąć podmioty lecznicze. Pozbawienie należnych im funduszy jest nieetyczne, gdyż ogranicza

¹⁰ „Stanowisko pt. Aborcja poza etyką i prawem? (3 IX 2024),” *Akta KEP* nr 36 (2024): 245–246.

¹¹ „Stanowisko w sprawie klauzuli sumienia (14 II 2014),” *Akta KEP* nr 25 (2014): 82.

fundamentalne prawo obywateli do świadczeń zdrowotnych. Na koniec przypomniał niezmiennie nauczanie Kościoła wyrażone m.in. w encyklice Jana Pawła II *Evangelium vitae*. Podkreśla ono, że bezpośrednie przerwanie ciąży zamierzone jako cel lub traktowane jako środek zawsze stanowi poważny nieład moralny, gdyż jest dobrowolnym zabójstwem niewinnej istoty ludzkiej. Dlatego prawo kościelne traktuje zabójstwo nienarodzonego dziecka oraz współudział w nim jako jedno z najcięższych przestępstw, które jest karane ekskomuniką, czyli wykluczeniem z udziału w dobrach duchowych powierzonych Kościołowi przez Chrystusa.

W kwietniu 2025 roku Zespół ponownie wypowiedział się w sprawie aborcji¹². Tym razem odniósł się do praktyki zatrzymywania akcji serca u nienarodzonych dzieci, zdolnych do samodzielnego życia. W terminologii medycznej działanie to jest określane jako indukowanie asystolii płodu. Polega ona na podaniu bezpośrednio do serca chlorku potasu. Podstawą do powodowania śmierci dziecka w taki sposób – szokujący w opinii publicznej – były oświadczenia psychiatry o zagrożeniu zdrowia lub życia ciężarnej kobiety. Na dużą skalę postępowano tak w szpitalu w Oleśnicy, o czym szeroko informowały media¹³. Szczególnie głośny stał się przypadek kobiety, która była już w 9. miesiącu ciąży. Zastrzykiem w serce pozbawiono życia jej nienarodzone dziecko ze zdiagnozowaną wrodzoną łamliwością kości (*osteogenesis imperfecta*)¹⁴.

¹² „Stanowisko wobec przerywania ciąży w przypadku dziecka zdolnego do samodzielnego życia na podstawie przesłanki zdrowia psychicznego (29 IV 2025),” dostęp 6 IX 2025, <https://episkopat.pl/doc/228116.Zespól-Ekspertow-KEP-ds-Bioetycznych-Nie-mozebyc-przyzwolenia>. Kilka lat wcześniej Zespół wydał „Oświadczenie w sprawie konieczności troski o dzieci urodzone żywe pomimo próby przerwania ciąży (18 III 2016),” *Akta KEP* nr 28 (2016): 147.

¹³ AS, „Najstarsze zabite dzieci miały 8 miesięcy. W szpitalu w Oleśnicy jest coraz więcej aborcji »na życzenie« (31 VII 2024),” dostęp 9 IX 2025, <https://opoka.org.pl/News/Polska/2024/zabite-dziecko-mialo-8-miesiecy-szpital-w-olesnicy-opublikowal>; „Rzeź w Oleśnicy – 155 aborcji w 2024 roku (5 III 2025),” dostęp 9 IX 2025, <https://pro-life.pl/rzez-w-olesnicy-155-aborcji-w-2024-roku/>.

¹⁴ „Stanowisko prof. Sieroszewskiego w związku z publikacją artykułu w Gazecie Wyborczej w dn. 17 III 2025 r. (25 III 2025),” dostęp 9 IX 2025, <https://csk.umed.pl/stanowisko-prof-sieroszewskiego-w-zwiazku-z-publickacja-artykulu-w-gazecie-wyborczej-w-dn-17-03-2025r/>.

Eksperci zwrócili uwagę, że wspomniany przypadek ilustruje nowe podejście, które pojawiło się w praktyce medycznej. Zaczęto bowiem przesądzać o niskiej jakości życia dziecka, które urodzi się z chorobą uwarunkowaną genetycznie i – choć zwykle nie można mieć takiej pewności – tego typu sytuację uznawać za najgorzej rokującą od strony klinicznej. Miało by to rzekomo usprawiedliwiać uśmiercenie dziecka w łonie matki nawet w końcowym okresie ciąży. Po raz kolejny stanowczo sprzeciwili się wobec coraz powszechniejszego wykorzystywania orzeczeń psychiatrycznych do promocji aborcji na życzenie, gdyż jest to nie do pogodzenia z koncepcją medycyny opartej na dowodach naukowych. Przypomnieli także omawiane wyżej argumenty natury prawnej, teologicznomoralnej oraz odnoszące się do katolików sankcje kanoniczne za bezpośrednie przerwanie ciąży.

Do omówionych wyżej wypowiedzi należy jeszcze dodać komentarz z grudnia 2022 r. na temat projektu tworzenia „sztucznych macic zarodkowych,” który został przekazany Katolickiej Agencji Informacyjnej. Podpisali się pod nim dwaj członkowie Zespołu, jego przewodniczący bp Józef Wróbel oraz prof. Piotr Rieske¹⁵. W stanowisku pt. *Czy powstają „sztuczne macice” i czy jest to niebezpieczne?* odnieśli się do doniesień o próbach produkcji i rozwoju istot ludzkich poza organizmem matki. Stosowana technologia pozwala osiągnąć etap rozwojowy embrionu, w którym z jednej strony nie jest już możliwa jego implantacja i dalszy rozwój w łonie matki, a z drugiej strony nie jest on jeszcze w stanie rozwijać się samodzielnie. Jest więc skazany na zagładę. Tworzony jest jednak nie w celach reprodukcyjnych, ale jako źródło komórek, tkanek i organów ratujących życie chorego dorosłego człowieka. To utylitarne podejście rodzi najpoważniejsze zastrzeżenia etyczne. Jednak pomysłodawcy od początku unikają pytania, jakim prawem powołują do życia nowego człowieka, by go następnie tego życia pozbawić. Dlatego eksperci podkreślają, że tego typu projekty trzeba poddać bardzo skrupulatnej analizie etycznej i prawnej. Bez szerokiej

¹⁵ „Eksperci KEP o projekcie tzw. sztucznych macic (16.12.2022),” dostęp 6 IX 2025, <https://www.ekai.pl/eksperci-kep-o-projekcie-tzw-sztucznych-macic/>. Stanowisko to nie zostało opublikowane w *Aktach KEP* za rok 2022. Jest natomiast dostępne na stronie internetowej „Gościa Niedzielnego” wraz linkiem do kanału YouTube, na którym można obejrzeć wizualizację projektu sztucznych macic: Hashem Al-Ghaili, „EctoLife: The World’s First Artificial Womb Facility,” dostęp 9 IX 2025, <https://www.gosc.pl/doc/7995104>. Eksperci-KEP-Projekt-sztucznych-macic-budzi-powazne.

dyskusji może dojść do podważania podstawowych norm społecznych oraz człowieczeństwa wielu istot ludzkich.

2. WOKÓŁ TROSKI O ZDROWIE I ŻYCIE

W odniesieniu do troski o zdrowie i życie ukazały się wypowiedzi Zespołu dotyczące pandemii koronawirusa SARS-CoV-2, sprzeciwu wobec oddawania organów do przeszczepów oraz kwestii tranzytacji płci. Warto od razu zauważyć, że Kościół katolicki w Polsce od początku reagował na zagrożenia związane z pandemią, a pierwszą wypowiedzią ekspertów było stanowisko na temat dystrybucji środków ratunkowych, które ukazało się w kwietniu 2020 r.¹⁶ W perspektywie etyki personalistycznej przypomnieli oni najważniejsze zasady przydatne w tej nadzwyczajnej sytuacji.

Kolejna wypowiedź z grudnia 2020 r. dotyczyła moralnego aspektu szczepień¹⁷. Eksperci odnieśli się do opinii o szkodliwości szczepionek oraz sprzeciwu wobec szczepień z powodu wykorzystywania do ich produkcji linii komórkowych wytworzonych z abortowanych płodów. Zauważyli, że różne obawy oraz brak zaufania został niesłusznie rozciągnięty na wszystkie szczepionki. Wskazali na rozstrzygnięcie Kongregacji Nauki Wiary, która w grudniu 2020 r. wydała *notę na temat moralnej oceny stosowania niektórych szczepionek przeciw COVID-19*, wydanej w Rzymie 21 grudnia 2020 r. Zgodnie z nią wyjaśnili, że gdy nie ma innych szczepionek, wolno stosować te, które są dostępne, a jednocześnie naciskać na firmy farmaceutyczne i odpowiedzialnych za opiekę zdrowotną, by postarali się o szczepionki, które nie budzą zastrzeżeń moralnych.

Zespół omówił także zakres powinności poddawania się szczepieniom. Wskazał na osobistą odpowiedzialność za decyzje podejmowane odnośnie szczepień oraz na ich wymiar społeczny. Dlatego zachęcił ozdrowieńców do oddawania osocza zawierającego przeciwciała, które mogą wspomagać leczenie chorych. W odniesieniu do obowiązku troski o zdro-

¹⁶ „Stanowisko w kwestii dystrybucji środków ratunkowych w sytuacji pandemii wywołanej przez koronawirusa SARS-CoV-2 (2 IV 2020),” *Akta KEP* nr 32 (2020): 189–191.

¹⁷ „Stanowisko dotyczące szczepionek (23 XII 2020),” *Akta KEP* nr 32 (2020): 222–226.

wie i życie dzieci podkreślił, że Kościół popiera prawo rodziców do autonomicznych decyzji opiekuńczych. Przypomnił jednocześnie, że decyzje w sprawie szczepienia dzieci są wyrazem odpowiedzialności za ich prawidłowy psychofizyczny rozwój. Dlatego powinni kierować się nade wszystko troską o zdrowie dzieci i u kompetentnych lekarzy szukać pomocy w rozpoznaniu, jak postąpić. W zakończeniu podkreślił, że życie i zdrowie są cennymi darami, które zostały powierzone roztropnej odpowiedzialności człowieka, która przekracza ramy troski wyłącznie o samego siebie. Ze względu na międzyludzką solidarność – motywowaną ewangeliczną miłością bliźniego – odpowiedzialność ta w kontekście pandemii i dostępnych szczepień dotyczy także troski o drugiego człowieka i całą wspólnotę ludzką. Taka postawa winna cechować chrześcijan i być wnoszona we współczesną kulturę.

Trzecią wypowiedzią była opinia przewodniczącego Zespołu bp. Józefa Wróbla z kwietnia 2021 r. w sprawie korzystania z niektórych szczepionek przeciw COVID-19¹⁸. Przypominając wcześniejsze stanowisko Zespołu z grudnia 2020 r. zauważył, że wówczas nie ustosunkowano się do szczepionek niektórych firm, gdyż brak było pewnych danych na temat technologii ich produkcji. Niestety zostało potwierdzone, że szczepionki firm AstraZeneca i Johnson&Johnson są oparte na technologii, która bazuje na komórkach pochodzących od abortowanych płodów. Budzi to poważny sprzeciw moralny, gdyż komórki te stanowią niezbędne ogniwo technologii wytwarzania tych szczepionek. Dlatego zgodnie z zasadami przedstawionymi w poprzednim dokumencie katolicy nie powinni godzić się na ich przyjmowanie. Istnieją bowiem inne, które nie budzą zastrzeżeń moralnych wiążących sumienie.

Do tego ogólnego wskazania bp Wróbel dodał wyjaśnienia przydatne w ocenie moralnej ewentualnego skorzystania ze szczepionek wspomnianych firm. Otóż te osoby, które nie mają możliwości wyboru innej szczepionki, a są wprost zobowiązane do szczepień, np. ze względu na wykonywany zawód, mogą z nich skorzystać bez winy moralnej. Zgodnie z nauczaniem Kościoła wyjątkową dopuszczalność tych szczepionek uza-

¹⁸ „Stanowisko bp. Józefa Wróbla SCJ, Przewodniczącego Zespołu Ekspertów KEP ds. Bioetycznych w sprawie szczepionek przeciw COVID-19 (14 IV 2021),” *Akta KEP* nr 33 (2021): 195–196.

sadnia fakt, że ich przyjęcie nie wiąże się z ani z bezpośrednim uczestnictwem w aborcji, ani nie oznacza jej akceptacji czy wymuszania. Jest natomiast podyktowane prawdziwą koniecznością lub obowiązkiem ochrony życia i zdrowia osobistego lub bliźnich, którzy mogliby być zakażeni przez kontakt z osobą niezaszczepioną. Osoby szczepiące się powinny jednak – w możliwy dla nich sposób – wyrażać stanowczy sprzeciw wobec niemoralnej strony produkcji szczepionki, by pokazać, że nawet pośrednio nie popierają aborcji. Na koniec zauważył, że jego opinia nie uwzględnia problemu możliwych poważnych skutków ubocznych podania określonej szczepionki, gdyż jeszcze nie ma wystarczająco pewnych wyników badań. Dlatego w przypadku uzasadnionych podejrzeń, że któraś ze szczepionek zagraża życiu konkretnych osób, należy zrezygnować z jej podania.

W grudniu 2022 r. bp Wróbel zabrał głos w sprawie sprzeciwu wobec oddawania organów do przeszczepów¹⁹. W wypowiedzi dla Katolickiej Agencji Informacyjnej przypomniał pozytywne stanowisko Kościoła katolickiego wobec transplantologii, które wyrażali papieże, zaczynając od Piusa XII. Czynił to wielokrotnie Jan Paweł II, który ponadto – powołując się na zasadę miłości i międzyludzkiej solidarności – pozytywnie rozstrzygnął problem, czy możliwe jest darowanie organu przez osobę żyjącą. Przewodniczący Zespołu odnosząc się do zastrzeżeń wobec kryterium śmierci mózgowej przypomniał, że wypowiedzi dykasterii Stolicy Apostolskiej jednoznacznie opowiadają się za tym kryterium. Natomiast rzadkie przypadki błędu człowieka lub aparatury, którą wykorzystuje się do stwierdzenia śmierci mózgu, nie są wystarczającą podstawą, by kwestionować samą zasadę prawną i etyczną. Potwierdzają to także opisywane w mediach historie wybudzenia pacjentów będących w śpiączce. Skoro udało się to uczynić, to nie mogli oni być w stanie śmierci mózgowej. Dlatego warunkiem stosowania tego kryterium jest rygorystyczne przestrzeganie procedur, których wymagane standardy zawsze można podnosić. Biskup zauważył, że protesty przeciw szczepieniom oraz zniechęcanie Polaków do oddawania organów do przeszczepów mają wspólny mianownik. Niestety osoby, które propagują takie postawy nie liczą się ze stanem zdrowia tych pacjentów, którzy

¹⁹ „Bp Wróbel: zachęcanie do sprzeciwu wobec oddawania organów jest głęboko niemoralne (2 XII 2022),” dostęp: 6 IX 2025, <https://www.ekai.pl/bp-wrobel-zachecanie-do-sprzeciwu-wobec-oddawania-organow-jest-gleboko-niemoralne/>.

bez przeszczepu będą musieli umrzeć. Dlatego zachęcanie do sprzeciwu wobec dawstwa organów jest głęboko niemoralne.

Kolejna wypowiedź Zespołu dotyczyła kontrowersyjnej kwestii tranzyji płci²⁰. Jest to obszerne opracowanie, które ukazało się w listopadzie 2024 r. Dołączono do niego bogaty wykaz literatury, która prezentuje różne poglądy na temat seksualności i tranzyji płci, także odmienne od katolickiego. Adresatem jest szerokie grono odbiorców, gdyż ciągle przybywa osób, które identyfikują siebie jako osoby transpłciowe lub – szerzej – poszukujące swojej tożsamości płciowej oraz osób, które starają się im pomóc. Eksperci ukazują płciowość człowieka jako rzeczywistość wieloaspektową, która jest po części uwarunkowana biologicznie, a po części psychospołecznie. Odwołują się do literatury medycznej, filozoficznej oraz nauczania papieża Franciszka na temat ideologii gender. Zauważają ujęcia, które jako kryterium prawdziwości przyjmują racje obiektywne, jak i te, które akcentują subiektywizm. Ukazują różne rozstrzygnięcia czynione na gruncie antropologii filozoficznej, w zależności od tego, jak postrzegana jest natura człowieka: jako niezmienna czy też zmienna.

Eksperci argumentują, że tranzyja prowadzi do nieodwracalnej utraty zdolności prokreacyjnych, powodując ciężki uszczerbek na zdrowiu. Dlatego uznają takie działania za niegodziwe. Wzywając do rzetelnej debaty zauważają, że utrudniają ją liczne niespójności dotyczące m.in. definicji zdrowia psychicznego i zdrowia seksualnego. Natomiast zupełnie uniemożliwi ją penalizacja tzw. „mowy nienawiści” rozumianej jako każda próba dyskusji na temat konsekwencji, sensowności i skuteczności zabiegów tranzyji. Postulują także wypracowanie standardów diagnostycznych i terapeutycznych, które będą kompleksowo ujmować zjawisko transpłciowości. Podkreślają potrzebę empatii i akceptacji oraz wsparcia dla osób, które poszukują swojej tożsamości i pełnej realizacji. Ich cierpienia i problemy należy jednak wiedzieć w szerokim – biologicznym, psychologicznym i społecznym – kontekście. Nie można też zgodzić się na agresywną stygmatyzację osób transpłciowych, gdyż każdy człowiek, niezależnie od swojej skłonności seksualnej i identyfikacji płciowej, musi być szanowany w swej godności.

²⁰ „Stanowisko dotyczące tranzyji płci (13 XI 2024),” *Akta KEP* nr 36 (2024): 252–262.

3. ARGUMENTACJA I RECEPCJA WYPOWIEDZI ZESPOŁU JAKO TEMAT BADAWCZY

W ramach prezentacji kolejnych stanowisk Zespołu Ekspertów KEP ds. Bioetycznych obecny był wątek argumentacji, zasługujący jednak na bardziej wnikliwą analizę. Nie mniej interesujące jest zagadnienie recepcji poszczególnych wypowiedzi. Dlatego dobrze się stało, że kwestie te podjął w rozprawie doktorskiej wspomniany już o. Kubiak. Niebawem będą dostępne owoce jego badań, które obejmują wszystkie dokumenty przygotowane przez Zespół. Czekać na to całościowe opracowanie już teraz można stwierdzić, że eksperci odwoływali się do uzasadnień możliwie najbardziej uniwersalnych. W perspektywie etyki personalistycznej – akcentując przyrodzoną godność osoby ludzkiej na każdym etapie jej istnienia – sięgali po argumenty naukowe z dziedziny medycyny i biologii. Niekiedy przywoływali także konkretne normy prawne odnoszące się do omawianych kwestii. Tam gdzie to było możliwe wskazywali na wypowiedzi Magisterium Kościoła katolickiego, jednoznacznie sytuując swoje dokumenty w jego nurcie. I choć ewangeliczne cytaty pojawiają się w nich bardzo rzadko, to wszystkie wyrażają Dobrą nowinę o życiu, które trzeba promować i chronić.

Także w odniesieniu do recepcji wypowiedzi Zespołu można już teraz sformułować kilka uwag. Najpierw trzeba zauważyć, że o publikacji kolejnych dokumentów informowały środki społecznego przekazu, często udostępniając także ich pełną treść. Niektóre z wypowiedzi – ze względu na swój temat – były szeroko komentowane i nieco dłużej obecne w przestrzeni medialnej, np. dotyczące aborcji, tranzytacji płci czy szczepień przeciw Covid-19. Ton komentarzy, co zrozumiałe, zależał od linii ideowej konkretnego medium. Niekiedy pojawiały się oceny, być może ferowane w publicystycznym pośpiechu, których nie można uzasadnić treścią dokumentu. Tak było zwłaszcza po publikacji opinii bpa Wróbla na temat niektórych szczepionek. Jeden z autorów określił ją jako *Krecia robota biskupa*²¹. Inni skupili się na fakcie, że w związku z tą opinią Zespół ekspertów

²¹ Artus Sporniak, „Krecia robota biskupa (14 IV 2021),” dostęp 9 IX 2025, <https://www.tygodnikpowszechny.pl/krecia-robot-biskupa-167150>.

opuściło dwóch jego członków²². Wszystkich ówczesnych wypowiedzi, które są ciągle dostępne w Internecie, wystarczyłoby na oddzielne opracowanie. Najpierw jednak warto bardzo uważnie przeczytać dokument i obejrzeć jego oficjalną prezentację. Uczestniczyli w niej dwaj eksperci Zespołu, prof. Andrzej Kochański, który przedstawił dokument od strony biomedycznej i ks. prof. Piotr Kieniewicz, który omówił jego aspekt etyczny²³. Warto też także poznać wyjaśnienia samego autora dokumentu, których udzielił dzień po jego publikacji²⁴.

Druga uwaga dotyczy wykorzystania wypowiedzi ekspertów w opracowaniach naukowych, zwłaszcza etycznych lub teologicznych. Można powiedzieć, że na razie dzieje się to w stopniu minimalnym, np. poprzez wskazanie na konkretny dokument w przypisach artykułu naukowego, bez wnikania w jego treść. Kilka takich przypadków dotyczy refleksji nad etyczną stroną szczepień²⁵. Wymienić można jeden artykuł, także poświęcony szczepieniom, w którym została krótko przedstawiona treść dwóch stanowisk Zespołu²⁶. W innym ogólnie wspomniano o pracach Zespołu i wymieniono jego dokumenty w szerszej perspektywie obecności Kościoła katolickiego w polskiej debacie bioetycznej²⁷. Ta niewielka liczba publi-

²² „Dwóch ekspertów opuszcza komisję bioetyczną episkopatu. »Stanowisko wobec szczepionek to impuls« (20 IV 2021),” dostęp 9 IX 2025, <https://wiesz.pl/2021/04/20/dwoch-ekspertow-opuszcza-komisje-bioetyczna-episkopatu-stanowisko-wobec-szczepionek-to-impuls/>.

²³ Na kanale YouTube KEP dostępna jest relacja wideo: „Prezentacja Stanowiska Zespołu Ekspertów KEP ds. Bioetycznych dot. szczepionek na COVID-19 (1.04.2021),” Dostęp 9 IX 2025, <https://www.youtube.com/watch?v=Wzx5VAFr13o>.

²⁴ Rozmowa w Radio Poznań: „O co chodzi w stanowisku ekspertów Konferencji Episkopatu Polski w sprawie szczepionek? (15 IV 2021),” dostęp 9 IX 2025, <https://radiopoznan.fm/informacje/pozostale/o-co-chodzi-w-stanowisku-ekspertow-konferencji-episkopatu-polski-w-sprawie-szczepionek>.

²⁵ Por. Krzysztof Paweł Jaworski, „Moralna ocena stosowania niektórych szczepionek przeciw COVID-19 w świetle personalizmu chrześcijańskiego,” *Teologia i Człowiek*, nr 1 (2021): 13, DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TiCz.2021.001>; Wojciech Kućko, „Braterstwo w nauczaniu papieża Franciszka,” *Collectanea Theologica* 90, nr 3 (2020): 152. DOI <http://doi.org/10.21697/ct.2020.90.3.06>.

²⁶ Tycjan Piotr Kubiak, „Szczepionka przeciw wirusowi SARS-CoV-2. Zagadnienia etycznomoralne,” *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne* 55, nr 1 (2022): 83–85.

²⁷ Barbara Chyrowicz, „Nauczanie Kościoła katolickiego a polska debata bioetyczna,” *Etyka* 60, nr 1 (2021): 85–87, DOI: <https://doi.org/10.14394/etyka.1326>.

kacji i ograniczony zakres refleksji na wypowiedziach Zespołu uzasadnia przygotowanie całościowego opracowania. Może się ono przyczynić do rozpowszechnienia eksperckich wypowiedzi i wykorzystania ich w formacji moralnej w odniesieniu do kwestii bioetycznych.

Obecnie – i to jest trzecia uwaga – można już znaleźć dobre przykłady dostrzegania formacyjnego potencjału tych wypowiedzi. Niektóre z nich zostały opublikowane na stronach internetowych parafii katolickich, wprawdzie nielicznych, ale mogą do nich dołączyć kolejne. Można w tym celu skorzystać np. z internetowych zasobów Stowarzyszenia Teologów Moralistów, które oferuje m.in. Forum Bioetyczne²⁸. Są na nim udostępnione opinie etyków i teologów na wybrane tematy, a w osobnym dziale „Bioetyka KEP” wypowiedzi Zespołu opublikowane w latach 2014–2025²⁹. Treści te mogą zresztą zainteresować różne osoby i środowiska, np. Duszpasterstwo Służby Zdrowia, które w „Czytelnicy” na swojej stronie internetowej ma również wiele do zaoferowania. W dziale „Bioetyka” jest ponad sto tekstów, m.in. na temat aborcji, sztucznego poronienia i klauzuli sumienia. Wśród nich nie ma jednak ani jednej wypowiedzi ekspertów KEP ds. bioetycznych³⁰.

ZAKOŃCZENIE

Na zakończenie powyższej prezentacji wypada wyrazić nadzieję, że wyniki prac Zespołu Ekspertów Konferencji Episkopatu Polski będą docierać do kolejnych grup osób zainteresowanych problemami bioetycznymi. Ich rozwiązywanie ma bowiem znaczenie nie tylko teoretyczne, ale nade wszystko jest bardzo potrzebne w życiu konkretnych osób. Przyjęta przez ekspertów personalistyczna perspektywa refleksji etycznej ma charakter uniwersalny, gdyż jej fundamentem jest szacunek dla życia i godności każdej osoby ludzkiej. Ponadto w większości wypowiedzi sięgali oni

²⁸ „Forum Bioetyczne,” dostęp 9 IX 2025, <https://teologiamoralna.pl/forum-bioetyczne/>.

²⁹ „Bioetyka KEP,” dostęp 9 IX 2025, <https://teologiamoralna.pl/bioetyka-kep/>.

³⁰ „Duszpasterstwo Służby Zdrowia,” dostęp 9 IX 2025, https://dsz.katowice.pl/?page_id=1223.

po argumenty naukowe z dziedziny biologii, medycyny czy prawa, które mogą przekonać osoby o różnych światopoglądach i podejściu do wiary religijnej. Taki sposób uczestniczenia w debacie bioetycznej przyczynia się do obrony i promocji życia ludzkiego w jego wymiarze naturalnym, a jednocześnie daje mocną podstawę dla działań pro-life, które biorą pod uwagę i znajdują uzasadnienie także w jego wymiarze nadprzyrodzonym.

BIBLIOGRAFIA

I. Wypowiedzi Zespołu Ekspertów KEP ds. Bioetycznych opublikowane w *Aktach Konferencji Episkopatu Polski* [w skrócie: *Akta KEP*] dostęp 9 IX 2025. <https://episkopat.pl/Dokumenty/kep/akta> (chronologicznie):

- „Stanowisko w sprawie klauzuli sumienia (14 II 2014).” *Akta KEP* nr 25 (2014): 75–82.
- „Stanowisko pt. Genom – dziedzictwo i zobowiązanie (4 III 2016).” *Akta KEP* nr 28 (2016): 145–146.
- „Oświadczenie w sprawie konieczności troski o dzieci urodzone żywe pomimo próby przerwania ciąży (18 III 2016).” *Akta KEP* nr 28 (2016): 147.
- „Stanowisko w sprawie tworzenia hybryd ludzko-zwierzęcych (28 X 2019).” *Akta KEP* nr 31 (2019): 336–337.
- „Stanowisko w kwestii dystrybucji środków ratunkowych w sytuacji pandemii wywołanej przez koronawirusa SARS-CoV-2 (2 IV 2020).” *Akta KEP* nr 32 (2020): 189–191.
- „Stanowisko dotyczące szczepionek (23 XII 2020).” *Akta KEP* nr 32 (2020): 222–226.
- „Stanowisko bp. Józefa Wróbla SCJ, Przewodniczącego Zespołu Ekspertów KEP ds. Bioetycznych w sprawie szczepionek przeciw COVID-19 (14 IV 2021).” *Akta KEP* nr 33 (2021): 195–196.
- „Stanowisko pt. Badania nad ludzko-zwierzęcymi organizmami (28 I 2022).” *Akta KEP* nr 34 (2022): 184–189.
- „Dokument pt. Ochrona genomu a bezpieczeństwo narodowe Polski i Polaków (10 X 2022).” *Akta KEP* nr 34 (2022): 218–220.
- „Bp Wróbel: zachęcanie do sprzeciwu wobec oddawania organów jest głęboko niemoralne (2 XII 2022).” Dostęp 6 IX 2025. <https://www.ekai.pl/bp-wrobel-zachecanie-do-sprzeciwu-wobec-oddawania-organow-jest-glebokoko-niemoralne/>.
- „Eksperci KEP o projekcie tzw. sztucznych macic (16 XII 2022).” Dostęp 6 IX 2025. <https://www.ekai.pl/eksperci-kep-o-projekcie-tzw-sztucznych-macic/>.
- „Stanowisko w sprawie dopuszczalności aborcji w oparciu o przesłankę zdrowia psychicznego (4 IX 2023).” *Akta KEP* nr 35 (2023): 286–288.
- „Stanowisko odnośnie do stosowania tzw. antykoncepcji doraźnej (31 I 2024).” *Akta KEP* nr 36 (2024): 212–217.

- „Stanowisko pt. Aborcja poza etyką i prawem? (3 IX 2024).” *Akta KEP* nr 36 (2024): 245–246.
- „Stanowisko dotyczące tranżycji płci (13 XI 2024).” *Akta KEP* nr 36 (2024): 252–262.
- „Stanowisko wobec przerywania ciąży w przypadku dziecka zdolnego do samodzielnego życia na podstawie przesłanki zdrowia psychicznego (29 IV 2025).” Dostęp 6 IX 2025. <https://episkopat.pl/doc/228116.Zespol-Ekspertow-KEP-ds-Bioetycznych-Nie-moze-byc-przyzwolenia>.

II. Literatura

- Al-Ghaili, Hashem. „EctoLife: The World’s First Artificial Womb Facility.” Dostęp 9 IX 2025. <https://www.gosc.pl/doc/7995104.Eksperci-KEP-Projekt-sztucznych-macic-budzi-powazne>.
- AS, „Najstarsze zabite dzieci miały 8 miesięcy. W szpitalu w Oleśnicy jest coraz więcej aborcji »na życzenie« (31 VII 2024).” Dostęp 9 IX 2025. <https://opoka.org.pl/News/Polska/2024/zabite-dziecko-mialo-8-miesiecy-szpital-w-olesnicy-opublikowal>.
- Chyrowicz, Barbara. „Nauczanie Kościoła katolickiego a polska debata bioetyczna.” *Etyka* 60, nr 1 (2021): 69–90. DOI: <https://doi.org/10.14394/etyka.1326>.
- Jaworski, Krzysztof Paweł. „Moralna ocena stosowania niektórych szczepionek przeciw COVID-19 w świetle personalizmu chrześcijańskiego.” *Teologia i Człowiek*, nr 1 (2021): 9–27. DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TiCz.2021.001>.
- Kubiak, Piotr. „Problematyka dokumentów Zespołu Ekspertów Konferencji Episkopatu Polski ds. Bioetycznych wydawanych w latach 2008–2020.” *Studia Gdańskie* 46 (2020): 83–102. DOI: doi.org/10.26142/stgd-2020-005.
- Kubiak, Tycjan Piotr. „Szczepionka przeciw wirusowi SARS-CoV-2. Zagadnienia etyczno-moralne.” *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne* 55, nr 1 (2022): 71–88.
- Kućko, Wojciech. „Braterstwo w nauczaniu papieża Franciszka.” *Collectanea Theologica* 90, nr 3 (2020): 123–162. DOI: <http://doi.org/10.21697/ct.2020.90.3.06>.
- Majkowska Magdalena. „Zabójstwo, nie aborcja – sprawa Felka uśmierconego w Oleśnicy (17 IV 2025).” Dostęp 9 IX 2025. <https://ordoiuris.pl/komentarz/magdalena-majkowska-zabojstwo-nie-aborcja-sprawa-felka-usmierconego-w-olesnicy/>.
- Sporniak, Artur. „Krecia robota biskupa (14 IV 2021).” Dostęp 9 IX 2025. <https://www.tygodnikpowszechny.pl/krecia-robota-biskupa-167150>.
- „Bioetyka KEP” Dostęp 9 IX 2025. <https://teologiamoralna.pl/bioetyka-kep/>.
- „Duszpasterstwo Służby Zdrowia.” Dostęp 9 IX 2025. https://dsz.katowice.pl/?page_id=1223.
- „Dwóch ekspertów opuszcza komisję bioetyczną episkopatu. »Stanowisko wobec szczepionek to impuls« (20 IV 2021).” Dostęp 9 IX 2025. <https://wiesz.pl/2021/04/20/dwoch-ekspertow-opuszcza-komisje-bioetyczna-episkopatu-stanowisko-wobec-szczepionek-to-impuls/>.
- „Forum Bioetyczne.” Dostęp 9 IX 2025. <https://teologiamoralna.pl/forum-bioetyczne/>.
- „O co chodzi w stanowisku ekspertów Konferencji Episkopatu Polski w sprawie szczepionek? (15 IV 2021).” Dostęp 9 IX 2025. <https://radiopoznan.fm/informacje/poz->

ostale/o-co-chodzi-w-stanowisku-ekspertow-konferencji-episkopatu-polski-w-sprawie-szczepionek.

„Prezentacja Stanowiska Zespołu Ekspertów KEP ds. Bioetycznych dot. szczepionek na COVID-19 (1.04.2021).” Dostęp 9 IX 2025. <https://www.youtube.com/watch?v=W-zx5VAFr13o>.

„Rzeź w Oleśnicy – 155 aborcji w 2024 roku (5 III 2025).” Dostęp 9 IX 2025. <https://pro-life.pl/rzez-w-olesnicy-155-aborcji-w-2024-roku/>.

„Stanowisko prof. Sieroszewskiego w związku z publikacją artykułu w Gazecie Wyborczej w dn. 17 III 2025 r. (25 III 2025).” Dostęp 9 IX 2025. <https://csk.umed.pl/stanowisko-prof-sieroszewskiego-w-zwiazku-z-publicacja-artykulu-w-gazecie-wyborczej-w-dn-17-03-2025r/>.

„Zespół Ekspertów KEP ds. Bioetycznych (1 I 2023).” Dostęp 9 IX 2025. <https://episkopat.pl/doc/164226.Zespol-Ekspertow-KEP-ds-Bioetycznych>.